

ԿԻՂԻՊԻՈՅ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍՆԵՐԸ

ԺԳ.

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ Դ. ԱՆԹԷՊԻՍ

1602 Գեկտ. 20. Կիր.— № 1621.

Գ.

Յովհաննէս Դ. հռչակաւոր եղած է իբրեւ Վարդապետ Դարանայցիին կ'ըսէ (էջ 319) Ազարիայի աշակերտները եղան «նոչակաւորք եւ պեռնակամք», ինչպէս Մեծ Յովհաննէս Վարդապետն Անթափցի՝ երածից և բարձրաբարաւ Բարոզ Տիեզերաց: Ս. Յակոբի Թիւ 2625 Ձեռ. Աւետարանը գրուած է Հայէպ, 1612ին «ի հայրապետութեան տան» Կիլիկիոյ Տեառն Տէր Յովհաննէս Բայ եւ անյաղը փիլիսոփային: Ուրիշ Ձեռագիր մը դարձեալ Հայէպէն (Թիւ 56 Սաղմոս) գրուած է 1619-ին, «ի հայրապետութեան Տեառն Տէր Յովհաննէս Կաթողիկոսին և երածից Բայ Բարոզի» խնդրով: Առաքել Դաւրիժեցի, որ ժամանակակից պատմագիր մըն է, նշանաւոր Վարդապետներու գաւազանը կազմել է ետքը կ'ըսէ.— «Այլ և երկու անուանի վարդապետ այլ գրեցից, Յովհաննէս Անթափցի, որ է Կաթողիկոս Կիլիկիաց, և Գրիգոր Ղայարացի յԱռաջին Հայոց, բանիբուն եւ սիրող իմաստասիրական հանճարոյ: Յովհաննէս ի մեծոց ներսէսեանցն է, և Գրիգոր՝ ի Թորոսի աշակերտացն» (Առկ. Դաւրիժեցի, Գլ. ԼԲ.)

Այս բոլոր ստորագրելիներ, երածից, բարձրաբարաւ Բարոզ, Բայ եւ անյաղը փիլիսոփայ, անուանի վարդապետ, բանիբուն եւ սիրող իմաստասիրական հանճարոյ, կայն, կարելի է ըսել որ սոյնորական Հափաղանցութիւններէն եղած ըլլան որոնց կը հանդիպինք ձեռագիրներու մէջ: Սակայն անհիմն չեն ատենք բոլորովին Միայն մեր այսօրուան հասկացողութեան պէտք է այդ փայլուն բառերուն առջ իրենց իսկական իմաստը: Այսինքն՝ Անթափցի իրովին ունի Վարդապետէ մը պահանջուած ուսմունքը և կարողութիւնը. ան լաւ գիտէ եկեղեցական քրդեցողութիւնը եւ կ'երգէ, երաժիշտ մըն է: Փիլիսոփայ բառին ալ պիտի տայինք իր միջնադարեան իմաստը, որ է երաժիշտ, երգեցող. բայց «բաջ և անյաղը» բառերը թոյլ չեն տար որ փիլիսոփայն գրկէինք իր իմաստասերի նշակակութիւնէն ալ: Բարձրաբարաւ Բարոզի մըն է ան, այսինքն պերճախօս հոգեւոր մը, որուն բնմը չի լուր. դաս կուտայ, այսինքն Սուրբգիրք կը մեկնէ թէ՛ իր աշակերտներուն և թէ՛ ժողովուրդին, և միշտ կը քարոզէ: Միանգամայն քաջ առաջնորդ (քաջ բարունապետ) մըն է Անթափցիին կամ Վարիշ մը: Դաւրիժեցիին որակումները կը հաստատեն այդ բոլորը, քանի որ թէ՛ Անթափցիին և թէ՛ Կեսարացիին բանիբուն (պերճախօս, հոգեւոր) են և իմաստասէր, և ասոր համար եղած են իրենց ժամանակին անուանի վարդապետներ:

Դաւրիժեցիին կէտ մըն ալ մատնանիլ կ'ընէ Անթափցիին վրայ որ շատ ուշագրաւ է, այսինքն՝ Յովհաննէսի Վարդապետական գաւազանը կը կապէ ներսիսեանը, հոգեւոր և Սիւնեաց զրդարոցին՝ Գրիգոր Տաթևացիի և Ազարիայի միջոցաւ: Իրաւունք ունէինք սպասել որ այսպիսի անուանի Վարդապետի մը գրէնք արժէքաւոր բաներ մը հասած ըլլային մեզի. որովհետեւ զրգուար է մտածել թէ Վարդապետ մը, որ իր բոլոր կեանքին մէջ դասախօսէ, քարոզէ, վարչական ամէնէն բարձր պաշտօններ վարէ և բան մը չգրէ ատենց մասին: Դժբախտ իրականութիւնը այն է սակայն որ Անթափցիին իբրեւ գիրք բան մը չէ հասած մեզի, բացի ձեռագիրներու մէջ գտնուած քանի մը յիշատակարաններէ, արձակ ոտանաւոր, որոնք զուրկ են գրական և մատենագրական արժէքներէ, թէ և ատենք իրենց նշանակութիւնը ունին պատմական տեսակէտէ: Ատենք զարձակ ցոյց կուտան Անթափցիին գրասիրութիւնը, բառին ամէնէն լայն իմաստով. որովհետեւ ան գիրք կը գրէր գրէր* և գրէր գրէր կուտայ, կը գուրգուրայ չին և թանկագին ձեռագիրներուն վրայ և կը վերանորոգէ զանոնք փնայումէ ապաւնելու համար, նոյն իսկ իր Կաթողիկոսութեան ատեն:

Անթափցիին ինծի ծանօթ յիշատակարաններուն մէջ պատմական կարեւորութիւն ունեցողներն են. նախ Ս. Յակոբի Թիւ 582 Ձեռագիրները, Վարդան Վարդապետի Մեկն. Հինգ Գրոցն Մովսէսի, ընդօրինակուած 1586 ին, և այդ առթիւ բաւական երկար յիշատակարան մը գրած է ատոր մէջ: Երկրորդն է Ձմեռուի Թիւ 331 Ձեռագիրը, Մաշտոցներու ձեռագիր հաւաքածոյ մը, որուն մէջ Անթափցիին կը պատմէ, տեսանք արդէն, երուսաղէմի պարտուց փնայումէ մէջ Ազարիայ Կաթողիկոսին գործունէութիւնը, Ազարիայի մահը, իրեն Կաթողիկոսութիւնը, Սաթուրճիի և Դաւիթի արշաւանքները:

Այս երկու յիշատակարանները, որոնցմէ արդէն օգտուեցանք, և ուրիշները կը զննենք այս գլխուն վերջը, Անթափցիի գրէնք ճշակ մը տալու դիտումով և միանգամայն զանոնք հրատարակած ըլլալու համար իրենց բնագրին մէջ: Աջապահան եփրեմ Կաթողիկոսի մէկ ակնարկութիւնը հետեւալ տողերու մէջ,

—«Ազարիայն այն սրբազան

.

ի Բերիա առեալ վարճան,

Յիւրըն արժող չեղեալ ժաման.

Տեառն Յովհաննէս նստեալ փոխան,

Այն որ բանիս է վիպարան(**)

այնպէս կարծել տուած է որ իբրեւ թէ Անթափցիին գրած ըլլայ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսներու

(*) Ս. Յակոբայ Մաշտոցարանին Թիւ 958 Ձեռագրին երկրորդ մասը, Արեւստ Գրչութեան, ինքն նոսրագրած է 1586 ին: Առաջին մասը Մեկն. Երգ Երգոցի արքեպիսկոպիտ:

(**) Տե՛ս Սիւսան, էջ 221 եւ Տաւեան Յուսակ, էջ 358: Հմմտ. Եսեւ Հայապետում, էջ 130:

Պատմութիւնը» և կամ պատմութիւնը իր ժամանակին Զամէեան կ'ըսէ թէ Յովհաննէս այդ մասին գրած է «ի յիշատակարանս իւր գրոց» (Պմ. Հայոց Գ. 536):

Ստուգելու կ'սպասուէր որ Անթէ-պօլին գրի առած ըլլայ, զոր օրինակ, իր Հոռոմի պատգամաւորութեան պատմութիւնը, կարկառեցիկն կաթողիկոսացման միջադէպը Հալէպի մէջ, կեսաբացիին միջամտութեամբ եղած կարգադրութիւնը, կեսարացիին իրմէ եղիսկոպոս ձեռնադրուելուն պարագան, և այլն, որոց մասին ուրիշ տեղերէ կցկտուող տեղեկութիւններ մը հասած են մեզ: Բայց, ինչպէս որ արդէն գիտիլ տուի, իմ պոպուսներս ցոյց տուին թէ Անթէպօլին իրրեւ պատմութիւն ուէ գիրք չէ գրած: Իսկ եփրեմ կաթողիկոս իր «այն որ բանիս է վիպարան» տողով կ'անհարկէ Անթէպօլի այն յիշատակարանին, որ կը գտնուի Զմամուի Զեռագրին մէջ:

ԱՆԹԷՊՅՈՒՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ

Անթէպօլին հասուցած է բազմաթիւ աշակերտութիւն մը, որոնցմէ ոմանց անունները արձանագրած է Դարանաղցին իր պատմութեան մէջ, զիտիլ տալով թէ անոնցմէ մէկը ճեղհ լաւ և ընտիր, Սերասապի Ներսէս:

Ներսէսը արդէն պիտի տեսնենք իրրեւ կաթողիկոս, այն ատեն կը խօսինք իր վրայ:

Դարանաղցին (էջ 333) կը յիշատակէ նաև «անուանի և երևելի աշակերտ» մըն ալ, Անթէպօլին անդրանիկ աշակերտը, այս ալ Սերաստացի, նախապէս այրի երէց մը, «երաժիշտ եւ կատարեալ ժամասաց», որ երկար ատեն «առաջնորդ» եղած է Հրեշտակապետ վանքին Սերաստոյ: «Յետ ժամանակի» Կ. Պոլիս կ'երթայ իր վանքին պէտքերուն համար, վերադարձին կը հանդիպի Բորիս(*) քաղաքը և կը վախճանի հոն 1622ին:

Յակոբ ձգնիկ, մականուն Քրթիկ, բնիկ Կաթախի, սիրահար կրօնաւորական կեանքի, նախ կը հետևի Պարոն ձգնաւորին, յետոյ կը միաբանի Աւագ վանքին, վերջապէս Սերաստիա կ'երթայ և կ'աշակերտի (Անթէպօլի) Յովհաննէս վարդապետին, որմէ կ'առնէ վարդապետական գաւազան, առաքեալներու պէս աղքատ և գծուծ կերպարանքով կը շրջի և կը քարոզէ, յետոյ կ'երթայ Կ. Պոլիս, ուր Սուլուսմանաղբի Ս. Գէորգ

եկեղեցին և կը վախճանի 1615 Հկտմ. 15, և կը թաղուի «ի Պալլիսուն ի նշանաւոր տեղւոջն»:

Կիրակոս Արեղայ որ, ինչպէս տեսանք, Անթէպօլին յուզարկաւորութեան մասին հրաշարի գրոյցներ պատմող Դարանաղցին (էջ 331—332):

Մինաս վրդ. Բացալի, բնիկ Սըսեցի, որ իր մանկութենէն իսկ «առ ոտս Յովհաննէս կաթողիկոսին էր անեալ և վարժեալ»: Թէև յետոյ կը հեռանայ Յովհաննէսի քովէն և ասոր վախճանումէն ետքը կաթողիկոս կ'ըլլայ:

Մեհրոպ վրդ., Պուղտանք աշխարհէն, մօր կողմէն ուսեւ, որ իր մանկութենէն աշակերտած է Յովհաննէս Կթղ.ին: Թէև «քան զնոյն ի վեր աշխոյժ էր մօռք և քաջախօս և բարեմայն», բայց «անառակ չար» մըն էր, կ'ըսէ Դարանաղցին, այնպէս որ նոյն իսկ կ'ընդվդի Յովհաննէսին դէմ, վերջապէս իր հայրենիքին մէջ վերջ կուտան իր անառակութեան՝ թունաւորելով զինքն 1626ին (Դեմոքի. էջ 428):

Ղազար Բարերգի, գեղարուեստաւոր վարդապետ մը, որ Հալէպ կ'երթայ Յովհաննէս Կթղ.ին մօտ, կը կենայ ատեն մը և գաւազան կ'առնէ և Պուղտան և Կաֆա կը քարոզէ, վաւեր կը շէնցնէ, կը մատնուի Թաթար խանին Կաֆայի մէջ, կը չարչարուի, կաշառով կ'աղատեն զինքն և կը վախճանի 1634ին (Դեմոքի. էջ 408—410):

Վատիկանի հայերէն ձեռագրներէն թիւ 30ի մէջ (էջ 60) կը յիշատակուի «Յակոբ եպօս. Աստանայ և աշակերտ Յովհաննէս Կթղ.ի»:

Իսկ թիւ 84 Զեռագրին մէջ (էջ 184), ինքն Յովհաննէս կը յիշատակէ իր հոգեւոր որդիացեալներէն, Տէր Խաչատուր եպօս. Զեթունցիին և Տէր Ղազար Բահանայն:

ԱՆԹԷՊՅՈՒՆ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐԸ

Ժամանակագրական կարգով յառաջ կը բերենք Անթէպօլի գրչէն այն յիշատակարանները, որոնց հանդիպած ենք:

Այնպէս կը կարծենք որ ուրիշ ձեռագրներու մէջ ալ յիշատակարաններ գրած ըլլայ Անթէպօլին, և եթէ Զամէեանին ակնարկութիւնը — «ի յիշատակարանս իւր գրոց» — Զմամուի Զեռագրի յիշատակարանին չէ, այն ատեն կ'ենթադրենք որ Ս. Ղազարի (Վենեդիկ) Մատենադարանին մէջ պիտի գտնուին պատմական յիշատակարաններ Անթէպօլիին գրչէն:

Զեռագիր թիւ 2309 Ս. Յակոբի մատենադարանին Տաթեաղայն և Որոտնեղայն գործոց հաւաքածոյէն. Տաթեաղայն երգ երգքի մեկնութեան վերջը Անթէպօլին իր ձեռքով գրած է. (*)

— «Ընդ առաջին աշխատաւորացն շարագրողացն և շարագրողացն ածառնէ. որ. կտակիս զնուաստ և զտառապեալ որդիս զՅովհաննէս վարդապետս Յանթըպի, զնորոգող և ըստ ժամանակեայ վայելող հոգեւորախ ամային. գանձիս. աղաչեմ կողկողազին զիմօ և արտասուաթոր աչօք զքաջ պրեւստիկոսքդ եկեղեցւոյ զի յիշես»

(*) Այս յիշատակարանին նմանահմուքիւնը տեսնուած չէ:

(*) Բորիս երկու անգամ յիշուած է Դարանաղցիի գործին մէջ. նախ նոս, իսկ յետոյ էջ 182, ուր Կ. Պոլիս պատրիարքութեան բաժանման վրայ խօսելով կ'ըսէ թէ Յովհաննէս (խուլ) պատրիարքին տուի «զԼսամբոյն եւ Սերաստիոյ ի վայր մինչեւ ի Կաթախի եւ Բորիսն»: Դարանաղցին Բրաց կամ Դորաց աշխարհ ալ ունի. ունի նաեւ «Հայր Գորացոց», «որ եւ Պուղտանցի եւ Լեմայի եւ Սեւրպի եւ յայլ բազմա ճոցա» (էջ 385, հմմտ. էջ 322—23): Ըսել է որ Բորիս Պալ-ֆանեբու մէջ է: Պիտի հանդիպինք Կարկառեցիի աշակերտներէն Կարապետ Վարդապետ մը, որ ԳԹԹ կոչուած է՝ այս երկուսն ըլլալուն համար:

չիք սրտի մոտք ի Տէրւ եւ զուք յիշեալ լիջիք ի Քրիստոսէ Այն մերոյ ամէն Ռիշ» (= 1597) :

— «Ընդ առաջին եւ ընդ միջին Ասացողաց այս սուրբ ատի, եւ ինն վերջին սացողի եւ նորոգողի յայս սուրբ կսակի, Ինն Յովնանեալ բանասիրի եւ սոսկ անուամբ վարդապետի, Սնմամբ վարժամար Կիլիկեցի Աբաղանիս մեծ արուի, Աստուածապան Սիս Բաղաի, Գասն եւ մին Յոբելինին, Հազարաւ Ծ. քուականին (= 1601), Շնորհոք յաշոյն աստուծային, Կարողիկոս յայսմ նամանկին, Ձեզ աղաչեմ» եւ այլն
(**Քաւեան Յուցակ**, էջ 394 ր) :

Հալէպի եկեղեցւոյն Թիւ 132 Ձեռ. Սաղմունքն, գրուած է Ձեթուն 1604ին, Մկրտիչ Արեղայի եւ Խաչատուրի ձեռքով :

— «Ի յեկիրա Գեմանիկոյ, ի զիւղաբաղան ի Ձեթուն, ընդ նովանեալ Սրոյ Հեռակապետին եւ այլ ամենայն Սրբոցն Աստուծոյ եւ սրբութեանցն որ աստ կան ի յազնութիւն քրիստոնէիցս եւ մեղաւորացս. ի կարողիկոսութան Կիլիկիոյ Տէր Յովնանցեպն, եւ ի նայրապետութեան Տէր Ներսէս արեւելիս. ի յաւ եւ ընտիր աւրինակէ, Յովնանցե Գասնեցի կոչեցեալ, Յիշատակ է Մկրտիչ եպօսի, եւ իւր ձեռողացն» :

Սթանօղի (Անկիւրիոյ թեմ) Թիւ 8 Ձեռ. Աւետարանին (գրուած 21թ = 1290) յիշատակարանէն.

— «... Արդ վերստին նորոգեալ կազմեցաւ սր. Աւետարանն ի թուակարան Հայոց Ռիշ (= 1607), ձեռնարք մեղաւոր ծառայիս Աստուծոյ Յակոբ Արեղիս, եւ ի նայրապետութեան Տն. Տր. Մելիսեղիկի Վաղարշապատցոյն եւ մերոյ բարունի հայրապետին Տր. Յովնանցե կարողիկոսին, եւ նորին ձեռնադրեալ ա՛րհ եպիսկոպոսին մեծ եւ բարունի Գրիգոր վարդապետին Կեսաբիացոյն... ի մայրաբաղան ի Գաղաթայ, ընդ նովանեալ Սր. Աստուածմկին եւ սորին արուակալ Տէր Ասեղին» եւ այլն :

Հալէպի եկեղեցւոյն Թիւ 49 բոլորգիր Աւետարանէն Աւետարանը նորոգուած է 1553ին «ի դասն սր. Գեորգայ» եւ 1609ին նորարած է Խալիֆի (Խալիֆէթի) Ս. Ներսէս եկեղեցւոյն Անթէպիին ձեռքով եւ վկայութեամբ. յիշատակարանն ալ իւր ձեռագիրն է :

— «Յիշատակ է վրկական սր. Աւետարանն Հռոմկլայոյ Խալիմցի Սարգիսն, եւ կողակցին իւրոյ Մարկիսն, եւ օրհնեալ որդւոցն Յովնանցի, Գրիգորին, Աբրահամին, Ներսէսին, Բարդիսն եւ իւրեանց որդւոցն եւ ընտանեաց եւ ամենայն յարեան մերձաւորացն ի դուռն Սր. Ներսէս եկեղեցւոյն որ ի զեղն ի Խալիմին. Ռիշ (= 1609) թվին, ձեռամբ եւ վկայութեամբ հօր մերոյ Տէր Յովնանցե կրկիսին. լաւ պահողքն օրհնին ի Աստուծոյ եւ ամենայն սրբոցն եւ ի մէջ. ամէն» :

Անթէպի եկեղեցւոյ Ձեռագիրներէն, որոնք փոխադրուեցան երուսաղէմ Ս. Յակոբայ Մատենադարանը, բոլորգիր Աւետարանի մը յիշատակարանը.

— «Ձվերջի(ն) նորոգող սր. Աւետարանիս ըղտուանուն Գրիգոր դպիւս Հռոմկլայցիս յիշեցէք ի Քրիստոս Այլեւ զՆուղայեցի գեղնայ Գրիգորն, որ նորոգել ետուն զսր. Աւետարանս իւր հոգւոյն եւ ձեռողացն, ձորն Հայրապետին եւ մօրն Գելսոյին Աստուած որդորմի կազմեցաւ սր. Աւետարանս ի թվին Ռիշ (= 1620) ի Յունիս(ի) Ռիշ (= 22) ի կարողիկոսութեան Տէր Յովնանցեպն եւ ի յառաջնորդութեան Տէր Հսեփանոս եպօսիսն. եւ Տէր Մելիսեղ Ռիշն. Դարձեալ յիշեցէք ի Քրիստոս զկազմողս եւ զպատանաւ եղեալ Ռիշ. զՏէր Մելիսեղն որ է սպասաւոր Սր. Ներսէս կղայեցոյն, եւ սր. եկեղեցեաց Սր. Աստուածմկին եւ Սր. Ասեփանոսին ի յօցնութիւն մեզ...» :

Ս. Յակոբի Մատենադարանին մէջ ուրիշ Ձեռագիր մըն ալ կայ (Աւետարան մը, Թիւ 1948), գրուած ՊՁԱ = 1492ին, Աւագ վանքի մէջ (երեւոյ՞), զոր յետոյ կ'ստանայ Ապանայ գիւղէն Տ. Պողոս քչչ. վերջին ստացողին յիշատակարանը կարեւոր է Խալիմի պատմութեան համար :

— «Այլ եւ վերջի ստացող զսուրբ Աւետարանս ի վայելուան անձին ի զաւղս որ կ'ուի Խալիմի, ընդ հովանեալ Սր. Աստուածմկին եւ Սր. Թեոդորոսի եւ Սր. Վնարայ, ի թվին ՋԻԻ (= 1504) գրեցի զաս. եւ արդ ես անպատու դարեցաւ... ստուանուն Գրիգոր Բանակայն յիշեցէք ի Քրիստոս եւ յԱստուած իւր սուրբ արքայութեանն. ամէն եւ ըղհայրն իմ զՏէր Յովնանցե Բն. որ փոխեալ է առ Քրիստոս, եւ զմայր իմ զԹամամ եւ զեղբայր իմ զՏէր Մկրտիչ Բն., եւ զորդին իմ նորենձայ զՏրայսուր (Տէր Աստուր կամ Տիրատուր) եւ զՄարտիրոս Բն. եւ զՄարգիսն, զՄիսիրարն, եւ զԿենակիցն իմ զԹագուհին, եւ զհարսն իմ զՄարայն, որ հանգուցեալ են առ Քրիստոս. ամէն» :

Պահպանակ թղթի վրայ. — «Ձվերջի կազմող զանարժան Գրիգոր Պաճարցիս յիշեցէք ի Քրիստոս, եւ զարձեալ զերեցփոխեան Խառանգն եւ ըղհոգակիցն իւր գեթաբուն եւ զգուստրն իւր զԹագուհին եւ զԿալուրն եւ զեղբորորդին զԹորոսն եւ ըղհոգակիցն զԹագուհին...» :

Կազմեցաւ սր. Աւետարանս ի թվին Ռիշ (= 1619), հոկտեմբերի է (= 7), ի զիւղն Խալիմին, ի դուռն Ս. Ներսէս եկեղեցւոյն :

Ի թվին ՌձԹ (= 1669) ստացաւ զսր. Աւետարան Տէր Մովսէսն յիշատակ հոգւոյ իւրոյ եւ իւր ձեռողացն Յովնանցի եւ Մրզարին, ե... :

Այս վերջին երկու յիշատակարաններ պատմականապէս կարեւոր են. որովհետեւ ցոյց կուտան թէ 17րդ. դարուն եւ յետոյ՝ զեռ շէն էր Հռոմկլայի շրջակայքը, եւ հաւանաբար նոյն իսկ Հռոմկլայի մէջ, թէ եւ աւերակ, բայց հայ բնակչութիւն կար: Մինք 1889ին անձամբ տեսած ենք աւերակ Հռոմկլայի մէջ լքուած տուններ, որոնց որմնադրութիւնը կամ շինութեամբ Հռոմկլայի կործանած շէնքերուն պէս հին շէնքն իմանալով եղիւսդար Կաթողիկոսը, որ նշանաւոր է իբրեւ գործիչ, Արքիմի, Երուսաղէմ, Կ. Պոլիս, եւ որ վերջապէս կոչուեցաւ Ամենայն Հայոց Հայրապետութեան աթոռին (1681—1691). Հռոմկլայեցի է (թէ եւ Անթէպի ալ ըսուած է), այսինքն կամ բուն Հռոմկլայի մէջ ձեռած եւ կամ Հռոմկլայի վիճակին մէջ տեղ

